

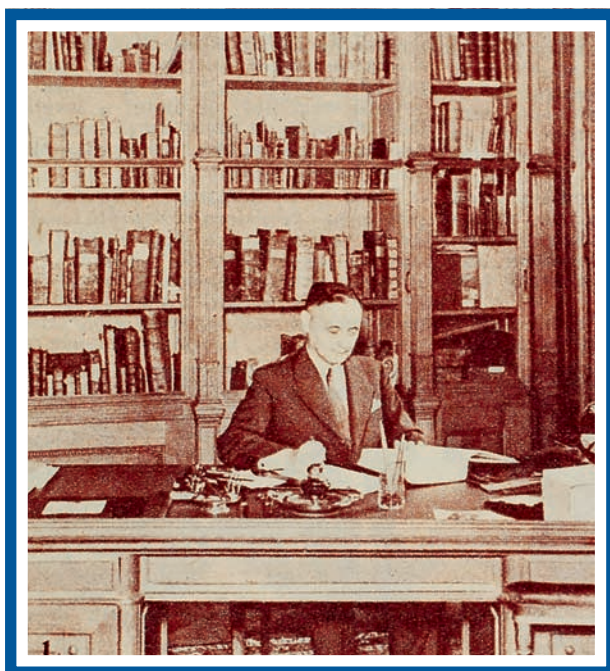
AZ ÉRTÉKMENTŐ

– FITZ JÓZSEF-EMLÉKKIÁLLÍTÁSOK –

Fitz József (1888–1964) könyvtáros, könyv- és nyomdászattörténész a Magyar Nemzeti Múzeum alá tartozó, de önálló szervezeti egységként működő Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójaként tevékenykedett bő tíz éven át. Nevéhez fűződik a 20. századi igényeknek megfelelő modern, európai színvonalú magyar nemzeti könyvtár megteremtése. Könyvtárunk 2014-ben, halálának ötvenedik évfordulóján Fitz Józsefnek a vészkorszakban játszott emberi helytállásáról két, a nemzeti könyvtár élén eltöltött magas színvonalú szakmai munkájáról pedig egy újabb összegző tárlattal emlékezett meg.

A májusban megnyílt, a Holokauszt emlékévé előtt tisztelgő *Eltiporva. A vészkorszak és az Országos Széchényi Könyvtár* című kiállításunkhoz [erről lásd részletesen Földesi Ferenc és Lukács Bea írását! –szerk. megj.], kapcsolódott *A könyv elpusztíthatatlan* című kamarakiállítás (kurátor Bánfi Szilvia) az OSZK Kézirattárában, mely teljes egészében Fitz Józsefnek, a háborús viszonyok, a reménytelen körülmények közepette is mélységes humanizmussal és erkölcsi helytállással munkatársait és a magyar nemzeti könyvtár állományát védő főigazgatónak alakját idézte meg. Az év végén, novemberben pedig a Könyvtári Intézet Könyv-

Fitz József

tártudományi szakkönyvtára szervezett kamaratárlatot Fitz József az Országos Széchényi Könyvtár volt főigazgatója emlékére. Ez utóbbi a „...szolgálat az utolsó leheletig” címet kapta, méltán, hisz a kamarakiállítás (kurátor Hegyközi Ilona és Fazokas Eszter) Fitz József egész életútját igyekezett bemutatni, különös figyelmet fordítva az Országos Széchényi Könyvtár vezetőjeként töltött évekre. Ez utóbbi kiállítás Fitz fantasztikusan gazdag életpályáját, könyvtárszervezői és tudományos érdemeit természetesen csak kiragadott szemelvényekkel tudta illusztrálni, egy-egy kiállított irat vagy dokumentum csak felvillantotta, milyen területeken működött sikeresen és hatékonyan Fitz József, de tudni kell, hogy az OSZK életében kezdeményezéseinek komoly hatása, utóélete, folytatása van.

Fitz József 1934-ben került az OSZK-ba, és 1935 és 1945 között volt a könyvtár főigazgatója. Elmondhatjuk, hogy a budapesti és a pécsi egyetemi könyvtárban töltött évei előtanulmányként szolgáltak az OSZK-ban végzett munkájához. Nevéhez fűződik különböző jelentős technikai újítások, reformok bevezetése, egy számottevő szervezeti átalakítás (a különgyűjtemények megszervezése), továbbá nagy horderejű szakmai döntések egész sora (többek között a katalógusokról, a nemzeti bibliográfiáról). Méltatói mindig kiemelték, hogy gyakorlati és elméleti téren egyaránt kiváló szakember volt, kiválóan párosította a praktikumot a modernséggel. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének elnökeként igen sokat tett a szervezett könyvtárosképzés magyarországi meghonosítása érdekében. Könyvtörténeti és szakírói munkásságát élvezetes stílusban megírt egyetemi előadásaiából, tanulmányaiból és könyveiből ismerhetjük meg. Vezetőként a könyvtárosok tudományos munkájának ösztönzését, támogatását mindig fontos feladatnak tekintette.

Az idei tárlatok közül az időben utolsónak címét adó idézet („...szolgálat az utolsó leheletig”) Fitz József egyik egyesületi előadásának záró szavait ismételte. Az előadást 1943-ban tartotta *Könyvtárak a háborúban* címmel – külföldi példákkal illusztrálva – arról, hogyan lehet és hogyan célszerű a könyvtáraknak felkészülniük a háború megpróbáltatásaira. Az OSZK főigazgatójaként hű maradt ehhez a mottóhoz, és a II. világháború alatt mindent megtett mind a gyűjtemény, mind a munkatársak megmentése érdekében. A kiállí-

tás címével a rendezők Fitz Józsefnek nemcsak a háborús években tanúsított helytállását, hanem a könyvtári szolgálat, az olvasók iránti elkötelezettségét is érzékelteni kívánták.

Mint szó volt róla, ezt megelőzően már látható volt *A könyv elpusztíthatatlan* című kamarakiállítás is, mely Magyarország 20. századi történelmének talán legtragikusabb időszakában, 1944–1945-ben idézte fel Fitz helytállását. A nemzeti könyvtár ugyanis két alkalommal kényszerült állományának védelmére, amikor gyűjteményének bizonyos részét politikai okokból kívánta a diktatórikus hatalom megsemmisíteni. Hogy ez nem történt meg, és a könyvtár legfőbb feladatának megfelelően megőrizhette állományát az utókor számára, az Fitz József helytállásának köszönhető, aki szembeszállt előbb a német majd a szovjet hatalom tisztogatási (könyvmegsemmisítési) törekvéseivel. Mentette az esztelen pusztításnak kitett emberi életet és kulturális értékeket. Bátran szembeszállt a zsidó szerzők műveinek a közforgalomból való kivonását elrendelő torz utasításokkal, s felelősen cselekedett az elhurcoltak gazdálanná vált otthonaiban hátrahagyott magyar szellemi értékek mentésekor is: közbenjárásának köszönhetően menekült meg Kner Imre felbecsülhetetlen értékű, 9000 kötetes nyomdászattörténeti könyvtára, Halász Gábor 1000 kötetes, ugyancsak nívós világirodalom-történeti könyvtára, illetőleg a nagykanizsai zsidó hitközség vallási kegytárgyai és egy 18. századi illuminált kézírata. Befogadta a budapesti ostrom alatt a Nemzeti Zenede tulajdonában lévő magyar nyelvű Liszt Ferenc-levelet, s védelmet biztosított annak, akárcsak a háborús állapotok miatt Sepsiszentgyörgyre már vissza nem szállítható Aporkódexnek. Ugyanígy a Révay Jánosné tulajdonában lévő 16 kötet Jókai-kéziratot, valamint a deportálást szenvedett dr. Fleischmann Ottó szekszárdi ügyvéd tulajdonában lévő két autográf Ady-kéziratot (*Adja az Isten és Cifra szűrómmel betakarva*), amelyet a visszatért tulajdonosa 1945. augusztus 8-án átvehetett.

Az 1945. évi rendeletek értelmében a közszolgálatban álló tisztviselőknek igazoló eljárásom kellett részt venniük, hogy számot adjanak az előző időszakban folytatott tevékenységükről. A Magyar Nemzeti Múzeum Igazoló Bizottsága Fitz Józsefet – számos munkatárs mellett való tanúskodása ellenére – a főigazgatói állásra alkalmatlannak ítélte, de beosztottként a könyvtárban maradhatott. Méltatlan leváltását követően is rendületlenül és eredményesen folytatta tudományos munkásságát.

Fitz könyvtörténeti kutatóként, szakíróként is nagyszerűt alkotott.¹ Könyvtörténeti kutatásait tanít-

1 Fő művei: *A könyv története*, Magyar Szemle Társaság, 1930 (A Magyar Szemle kincsestára, 53.); *Hess András, a budai őnyomdász*, Magyar

A kamarakiállítás megnyitója

ványai folytatták, eredményeit felhasználták és továbbfejlesztették munkatársai, akik azóta maguk is a szakma nemzetközi szinten elismert és köztiszteltetben álló képviselői lettek. Munkájának eredményei így ma is élnek: publikációit ma is olvassák, emlékét őrzi a magyar könyvtárosok, szakmai reformjai pedig beépültek a nemzeti könyvtár szolgáltatási rendszerébe. A novemberi tárlaton kiállított művek ezeket is jól példázták, a Könyvtártudományi szakkönyvtár olvasótermében pedig művei ma is azonnal elérhetőek, folyamatosan az olvasók rendelkezésére állnak.

A Fitz halála óta eltelt öt évtizedben a könyvtárosok szakmai közössége több alkalommal megemlékezett Fitz Józsefről és munkásságáról. A rendezvények között kiemelkedő jelentősége volt a születésének 100. évfordulóján, 1988-ban szervezett emlékülésnek és kiállításnak. Fitz József nevét megörököltette a *Fitz József könyvdíj* is, amelyet 1988 óta ítél oda a kulturális minisztérium az előző évi könyvtermésből a könyvtárosok szavazatai alapján kiválasztott, általuk legértékesebbnek ítélt könyveknek; büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy három alkalommal az OSZK kiadványainak is sikerült elnyerniük e rangos díjat.²

Az említett kiállításokkal a nemzeti könyvtár igyekezett méltón fejet hajtani Fitz József emléke, élete és munkássága előtt, valamint követendő példaként megidézni alakját a nemzeti könyvtár mai munkatársai és olvasói számára.

Hegyközi Ilona – Bánfi Szilvia

hegykozi.ilona.at.oszk.hu – banfi.at.oszk.hu

Bibliophil Társaság, 1932.; *Gutenberg*, Hungária, 1940 (Hungária-könyvek, 7.); *A magyar nyomdászat. 1848-1849*, Hungária Hírlapnyomda Rt., 1948 (Hungária-könyvek, 13.); *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története 1-2*, Akadémiai Kiadó, 1. köt.: *A mohácsi vész előtt*, 1959., 2. köt.: *A reformáció korában*, 1967.

2 Vö. *Kincsek a nemzet könyvtárából*, szerk. Monok István; fotók Hapák József, Bp., Magyar Könyvklub, 2002.; *A magyar bibliofília képeskönyve*, szerk. Monok István, Buda Attila; fotók Hapák József, Bp., Korona-OSZK, 2006.; *Levélben értesítsen engem! Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról*, szerk., vál. Deák Eszter, Zvara Edina, Bp., Kossuth-OSZK, 2012.